

Ha más vagy, így is, úgy is kitagadnak

Charlie Gordont először azért taszítja ki a társadalom, mert az értelmi képességei alacsonyak, később pedig azért, mert túl okos. A Pannon Várszínház Virágot Algernonnak előadása nem foglal állást, épp csak konstatálja a keserű igazságot: nem számít, milyen keservesen küzdünk, ez az elvárásokkal teli világ mindig fog találni bennünk valami hibát. De éppen emiatt üt akkorát.

Az ember életének szépsége – vagy nézőponttól függően nehézsége –, hogy az első pillanattól fogva, hogy letérdelünk a rajtvonalhoz, tudjuk, mi vár ránk a célnál. Nem számít, mennyire hadakozunk, a felívelés után kérlelhetetlenül eljön a hanyatlás és az elmúlás időszaka. Mondják, a csúcstről már csak lefelé vezet az út; és hogy az életben két gyerekkor van: az egyik a boldog tudatlanságról szól, a másik a boldogtalan tudásról.

Több ezer évünk volt rá, hogy elfogadjuk ezt a gondolatot, mégis, mintha épp az ellenkezője történe: egyre kevésbé akarunk megbékélni hibáinkkal, fogyatékoságainkkal, a halállal. Transzhumanizmusról beszélünk és az emberiség legmerészebb, legbátrabb, legidealistább vágyáról, örök életről és tökéletesen funkcionáló testekről és elmékről, mesterséges intelligenciáról és a határok kitolásáról.

És valóban: miért ne akarnánk kitolni őket? Ambiciózusnak lenni nem szükségszerűen rossz, hiszen az emberiséget előrevivő forradalmi találmányokat is az a vágy szülte, hogy merjünk többek lenni. Egy ponton azonban mégis fel kell tenni a kérdést: vajon meddig tolhatjuk ki a határainkat és meddig játszhatunk istent? Mikor kell elfogadnunk azt, ami adatott?

Vándorfi László megtehetné, hogy csak ennyit kérdez. Hogy megelégszik annak a folyamatnak egyszerre szimbolikus és konkrét ábrázolásával, amit az emberi élet és küzdés jelent, és amiről kétségtelenül Daniel Keyes története is szól. De csak a felszínen, és szerencsére Vándorfi nem rest a dolgok mögé nézni és a miértekre rákérdezni. (Akárcsak Szervét Tibor, a regény színpadi változatának készítője.)

Mert mi hajtja tulajdonképpen Charlie Gordont (Szelle Dávid), a 32 éves, ám egy hatéves gyerek szintjén álló férfit? A szeretetéttség, a vágy, hogy elfogadják. Bár azt mondja, boldog egyszerű kis életével, amelyben mindeneként söprögethet és cipelheti a zsákokat a helyi pékműhelyben, és ahol látszólag barátokra lelt kollégáiban, mozdulata, ahogy kicsi gyerek módjára bújik Ms. Kinianhez, árulkodó. Addig nem teljes ez a boldogság, amíg okos nem lesz, és annak eléréséért Charlie mindenre hajlandó. Szorgalmasan látogatja a tanárnő csökkent értelmű felnőtteknek tartott óráit és alig várja, hogy részt vehessen egy orvosi csoport kísérletében, amely azt ígéri, kivételesen intelligenssé teszi őt, akár csak a kis fehéregret, Algernont.

A kísérlet pedig sikerül: Charlie okos lesz. Mi több, szuperagyas. Csak éppen boldogtalan is.

Mert ez a világ kegyetlen, és mindannyian ideákkal és elvárásokkal a fejünkben léteünk, amelyekből nem vagyunk hajlandóak engedni, csak azt fogadjuk el, ami beleillik az egyéni hitrendszerünkbe és dobozunkba, és ezért még a szabadságra vágyva is ugyanúgy ketreche zárjuk magunkat, csak hogy megfeleljünk annak a képnek, amit a társadalom és saját magunk is látni szeretnénk magunkról.

És az valami rettentően szívfájdító, ahogy mindezzel szembesít bennünket az előadás.

A lelkek kifacsarásában a prímet Szelle Dávid viszi – az elmúlt évek testileg, lelkileg és szellemileg is embert próbáló szerepei után valószínűleg nem is vár tőle mást a néző, mint letaglózó alakítást. Ő pedig rezgés nélkül ugorja meg a léceket, miközben úgy mutatja meg Charlie metamorfózisát és rádöbbenését a tényre, hogy eleve csak elbukhat, mintha csak a darwini evolúciós elmélet folyamatábráját adná vissza. Az egyik pillanatban gyermeket és ragaszkodó, a másokban kissé okoskodó és arrogáns fiatalember, aztán a világ működését egyre inkább átlátó szuper intelligens, majd kontrollt veszítő, magányos és boldogtalan felnőtt. Éppen csak egy-egy árnyalatnyit csúsztat, mégis mindig másabb személyiséget kapunk, és amilyen megdöbbentő a fejlődés, épp olyan súlyos a visszaalakulás. De ez se csupán a visszapörgetés gomb szolgái megnyomása: az ismét együgyű Charlieban már ott van valami szelíd rezignáltság.

Persze, az álmokért és elfogadásért folytatott küzdelem nem lenne olyan szívbemarkoló, ha nem lenne a helyén az előadás minden eleme és színésze. Keresztesi László, Kárpáti Barbara, Egri Zsófia és Oravecz Edit szerepeikben érzékletesen ábrázolják a (nem) elfogadás fokozatait – a teljes elutasítást, ahol a másik ember pont olyan eszköz a céljaink elérése érdekében, mint az előre beprogramozható mosógép; a csendes vívódást, amikor a lelkiismeret szavát felülírja az önös érdek; a kedves lesajnálást; és az együttérzést, amelyet a kegyetlen világ szabályai mégis elmosnak –, miközben a szerepkettőzés révén arra is rávilágítanak, mennyire ugyanabban a pocsolóban tapicskolunk folyton.

Érdekes ebből a szempontból Ms. Kinian szerepe: Kovács Ágnes Magdolna játéka elsősorban kicsit disszonánsnak tűnhet, idővel azonban rájön a néző, azért, mert maga a karakter is az: még a rendkívül elfogadó és segítőkész tanárnő is saját elvárásainak rabja. Ahogy a legtöbbünk fejében, az ő fejében is él egy kép a talán nem is létező igaziról és a tökéletes szerelemről, és amikor immár társként lép az életébe Charlie, megretten, mert a férfi nem felel meg a képnek.

Talán ez az egyik legőszintébb és maga nemében legelszomorítóbb momentuma a darabnak: tele vagyunk félelmekkel és kisebbségi komplexusokkal, és hogy elsikáljuk ezeket, inkább megpróbálunk egymás fölé kerekedni, hatalmi játszmákat játszunk még a legtisztábbnak vélt kapcsolatainkban is, csak hogy úgy érezzük, a mi kezünkben a gyeplő.

Közben pedig elherdáljuk a lehetőséget, amit önmagunk és a másik elfogadása jelentene. Nem véletlenül hagytam Algernont a végére: mert a kiséger valahol épp ez. Egyszerre vetélytárs és vigasz, a belső démon, amivel folyamatosan viaskodunk, a vágyott kép és a legigazibb önmagunk, aminek sosem engedünk teret: örökké a kis kalitkájában tartjuk. Ifju Martinnak nincs könnyű dolga azzal, hogy nemcsak a kisállatot, de ezt a szimbólumot is meg kell jelenítenie – de épp ezek a sorok bizonyítják, hogy megy neki.

S pontosan ezért olyan emlékezetes ez az adaptáció: mondataiban is rendkívül súlyos, de a valódi erejét a rejtett, csak játékkal, apró mozzanatokkal, szerepkettőzésekkel és jelképekkel érzékeltetett gondolatok adják. Amelyek nem tolakodnak az arcodba, nem válnak propaganda akcióvá. Majdhogynem csak rögzítik az igazságokat. De valahogy mégis a bőröd alá másznak.

Írta: Bertalan Melinda

<https://vehir.hu/cikk/57244-ha-mas-vagy-igy-is-ugy-is-kitagadnak>